

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1135

Dini Çoğulculuk İddialarının
Odağında Hz. Mevlânâ

Dr. Nurhan RAMAZANOĞLU ÖZCAN

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Editör

Doç. Dr. Süleyman GÖKBULUT

Tashih

Dilek DOĞAN

Kapak Tasarım

Sevgi EĞRİBAŞ

İç Tasarım

R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-144-0

1. Baskı, Aralık 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 14.07.2022
tarih ve 170 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebi redaksiyonu İLKSAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mh. 1256 Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

DİNÎ ÇOĞULCULUK
İDDİALARININ ODAĞINDA
HZ. MEVLÂNÂ

Dr. Nurhan RAMAZANOĞLU ÖZCAN

ÖZ GEÇMİŞ

1983 yılında Karabük ilinde doğdu. Lise öğrenimini Karabük Anadolu İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 2002 yılında girdiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 2006 yılında bitirdi. Aynı üniversitenin İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı ve *“Seyyid İbrahim Hanîf'in Hayatı, Eserleri ve “Hâsıl-ı Hacc-ı Şerîfli-Menâzili'l-Harameyn” Adlı Eserin İncelenmesi”* adlı tez ile 2011 yılında mezun oldu.

Yine aynı üniversite bünyesinde Temel İslam Bilimleri (Tasavvuf) Anabilim Dalı'nda 2015 yılında başladığı doktora öğrenimini 2021 yılında *“Tasavvufî Düşüncede Dinî Çeşitliliğin İmkân ve Sınırlulukları: Mevlânâ Örneği”* adlı teziyle tamamladı. 2007 yılından bu yana Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur'an Kursu Öğreticisi unvanı ile çalışmaktadır.

Çeşitli akademik dergi ve kitaplarda yazarlık yapmakta ve hakemlik görevi üstlenmektedir.

Evli ve bir çocuk annesi olup İngilizce ve Arapça bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

■

KISALTMALAR	IX
ÖN SÖZ	XI
GİRİŞ.....	1
A. Araştırma Problemi	3
B. Araştırmanın Konusu.....	3
C. Araştırmanın Amacı.....	5
D. Araştırmanın Önemi	5
E. Kuramsal Çerçeve	7
1. Kavramlar.....	7
2. Kuramsal Tartışma.....	8
3. Araştırma Soruları/Hipotezler	9
F. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntem.....	10
G. Kaynakların Değerlendirilmesi	12

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNİ ÇOĞULCULUK

A. Dinî Çoğulculuk Kavramına Genel Bakış.....	17
1. Dinî Çoğulculuk Kavramının Anlamı	18
2. Dinî Çoğulculuk Kavramının Amacı	26
3. Dinî Çoğulculuk Kavramının Kapsamı	29
B. Dinî Çoğulculuğun Tarihsel Arka Planı, Ortaya Çıkış Nedenleri ve Mümkünlüğü	32
1. Dinî Çoğulculuğun Tarihsel Arka Planı ve Ortaya Çıkış Nedenleri.....	32
2. Dinî Çoğulculuğun Mümkünlüğü.....	37
C. Dinî Çoğulculuk ile İlgili Kavramlar	50
1. Dinî Dışlayıcılık	50
2. Dinî Kapsayıcılık	55
3. Dinî Çokluk	58
D. İslâm Dini ve Tasavvuf Açısından Dinî Çoğulculuk	59

1. İslâm Dini Açısından Dinî Çoğulculuk 60
2. Tasavvuf Perspektifinden Dinî Çoğulculuk 65
 - a) Tasavvuf İlmi..... 66
 - b) Dinî Çoğulculuğun Tasavvuf Özelinde Mümkünlüğü..... 68

İKİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ'DA TEMEL DİNÎ KAVRAMLAR

A. İman ile İlgili Kavramlar	76
1. Allah'ın Varlığına ve Birliğine İman	77
a) Küfür	84
b) Münafıklık.....	90
2. Meleklerle ve Kitaplara İman	93
a) Tevrat.....	97
b) Zebur.....	102
c) İncil.....	103
d) Kur'ân-ı Kerîm.....	106
3. Peygamberlere İman	110
a) Nübüvvet ve Velâyet	110
b) Ümmet-i Muhammed.....	124
4. Âhirete İman	129
a) Felâh ve Necat	136
b) Cennet.....	141
c) Cehennem	144
5. Kazâ ve Kadere İman.....	148
B. İbadetler ile İlgili Kavramlar.....	155
1. Namaz.....	157
2. Zekât	161
3. Oruç.....	164
4. Hac	167
C. Ahlâk ile İlgili Kavramlar.....	168
1. Aşk	169
2. Kalp.....	175
3. Tevekkül	177
4. Sabır	179
5. Tövbe	181
6. Şükür.....	185
7. İnsân-ı Kâmil.....	187

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİNİ ÇOĞULCULUK İLE İLGİLİ MEVLÂNÂ'YA YÖNELİK ATIFLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Dinî Çoğulculuk.....	196
1. Fitri Din.....	199
2. Ontolojik Çoğulculuk.....	203
3. Kültür ve Değişim Faktörleri Bağlamında Dinî Çoğulculuk	206
B. Dinî Dışlayıcılık.....	210
1. Tevhid Anlayışı.....	210
2. Akıl ve Din İlişkisi	218
3. Din-Şeriat İlişkisi ve Kurtuluş için Gerekli Şartlar.....	222
4. Varlık, Bilgi ve Ahlâk Prensipleri Açısından Mevlânâ	228
C. Dinî Kapsayıcılık	234
1. Allah'ın Merhameti	235
2. Dinî Özgürlük	239
 SONUÇ.....	 243
KAYNAKÇA	253

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.s. : Aleyhisselâm
AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b. : Beyit
bk. : Bakınız
c. : Cilt
ev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed. : Editör
Fak. : Fakültesi
g. : Gazel
haz. : Hazırlayan
ö. : Ölüm Tarihi
r. : Rubai
r.a. : Radıyallahu anh
s. : Sayfa
S. : Sayı
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
ts. : Tarihsiz
Yay. : Yayınları

ÖN SÖZ

■

İnsan bireysel bir varlık olduğu kadar toplum içinde yaşamaya yatkın sosyal bir yapıya da sahiptir. Günümüzde globalleşmeyle farklı din ve kültürlerin diğerleri hakkında bilgi edinmeleri ve etkileşimleri kolaylaşmıştır. Yirminci yüzyılın başlarından itibaren yaşanan entelektüel gelişmeler, dinî geleneklerin ve inançların daha rahat tartışılmaya başlanması, Batı'ya göçün artışı sonucunda çok kültürlü, dinli toplumların bir araya gelmesi, farklı yapıdaki kültür ve dinlerin birbirlerini tanıma ve de bunun sonucunda sorgulama gayreti içerisinde girmeleri, dinî çoğulculuk kavramını gündeme taşımıştır.

Dinî çoğulculuk, bilhassa globalleşme sürecinde öne çıkan din algısı olarak sıkça karşılaşılan bir kavramdır. Bu kuramı savunanlar, tüm dinleri özellikle hâlen aktif büyük dinleri Tanrı'ya özdeş seviyede ulaştırılan yollar kabul etmekte, hakikat değeri açısından aralarında ayırım yapmayı reddetmektedirler. Kavramı, din felsefesi ekseninde literatüre kazandıranlar John Hick ve Wilfred Cantwell Smith'tir. Bu nedenle günümüze kadarki bilimsel çalışmalar din felsefesi alanının dışına çıkamamıştır. İslâm literatüründe ise kavram ile alakalı net bir tavrın sergilendiğini söylemek zordur. Dinî çoğulculuğu İslâm tasavvufuyla -hoşgörü kavramı gölgesinde- bağdaştırma çalışmaları ve yüzeyel araştırmalar dışında konu ile ilgili detaylı bir araştırmanın bulunmaması böyle bir konunun seçilmesinde harekete geçirici unsurdur.

Dinî çoğulculuğun içeriği, ne olup ne olmadığı, kapsamı, dünyada ve İslâm toplumunda nasıl algılandığı, geçerliliği, tasavvufi açıdan kabul edilebilirliği ve Mevlânâ'nın eserlerinde konunun ne şekilde ele alınmış olduğu çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır. Bu fikrî yapıyı savunanlar dinî çoğulculuğun numunelerinin bütün dinlerde bulunduğunu iddia etmektedirler. İslâm dini özelinde dinî çoğulculuk kavramı ile beraber anılan isimlerden biri Hz. Mevlânâ'dır. Onun sevgi ve hoşgörü eksenli tasavvuf anlayışı, dinî çoğulculuğun savunucularından John Hick'e göre İslâm dini için referans görülmektedir. Muhteviyatının dışında değerlendirilen ve Mevlânâ'ya aidiyeti bile tartışmalı "Gel gel, ne olursan ol yine gel." çağrısı bu referansların en bilinenidir.

Bu bağlamda Mevlânâ'nın tasavvuf öğretisi ile dinî çoğulculuk teorileri hangi bakımdan ayırmaktadır veya uyuşmaktadır? Mevlânâ gerçekten dinî çoğulcu bir din anlayışına mı sahiptir yoksa onun din tasavvuru dinî çoğulculuğu da aşan evrensel bir yapıda mıdır?

“Tasavvufî Düşünce de Dinî Çeşitliliğin İmkân ve Sınırlılıkları: Hz. Mevlânâ Örneği” başlıklı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı doktora programında doktora tezi olarak hazırlanmış ve Şubat 2021’de savunularak kabul edilmiş olan bu çalışmada; Mevlânâ'nın din anlayışı ve dinî çeşitliliği nasıl algıladığı, kendi kavram terminolojisinden ve eserlerinden yola çıkılarak bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymak amaçlanmıştır. Elinizdeki bu eser dayandığı doktora tezine göre, esaslı bir değişiklik içermeksizin okuyucuya sunulmuştur.

Bütün çalışmalarda olduğu gibi özellikle doktora tez çalışmaları arka planda çok fazla kişinin desteği ve emeği ile ortaya çıkmaktadır. Bunların en başında, böylesine özgün bir çalışma konusunun seçilmesinde beni yönlendiren tez danışmanı hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Cahid Haksever gelmektedir. Kendisine şükran ve saygılarımı sunarım. Yine çalışmanın oluşumunda farklı noktaları görmemi sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan, Prof. Dr. Vahit Göktaş’a teşekkür eder, ayrıca Prof. Dr. Şaban Ali Düzgüne de değerli fikirlerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Uzun ve yorucu çalışma sürecinde her zaman yanımda olan ve desteğini esirgemeyen kıymetli eşim ve sabırlı oğluma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Beni bıkmaksızın motive eden ilim aşığı biricik babama ise bilhassa teşekkür ederim. Bu çalışmanın basım ve yayımını üstlenen ve bunu özenle gerçekleştiren Türkiye Diyanet Vakfının değerli çalışanlarına da ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Nurhan RAMAZANOĞLU ÖZCAN

İstanbul, 2022